

นวัตกรรมทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ Social Innovation for Driving Supportive Welfare Mechanism in Surin Province

อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์^{1*} นภาพรณ พัฒนฉัตรชัย¹ และ นิสานาถ แก้ววินัด²
Ubonwan Suwannaputit^{1*}, Napapan Pattachatchai¹, and Nisanart Kaewwinud²

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์¹

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์²

Assistant Professor Dr., Faculty of Management Sciences, Surindra Rajabhat University¹

Assistant Professor Dr., Faculty of Industrial Technology, Surindra Rajabhat University²

*Corresponding author, e-mail: s_ubonwan@srur.ac.th

วันที่รับบทความ: 4 พฤษภาคม 2568; วันแก้ไขบทความ: 30 มิถุนายน 2568; วันตอบรับบทความ: 4 กรกฎาคม 2568

บทคัดย่อ

การออกแบบโครงการช่วยเหลือคนจนกลุ่มอยู่ยาก และกลุ่มอยู่ลำบาก จากการวิเคราะห์และใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูล PPPConnex และศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัด (ศจพ.) ด้วยวิธีการวิจัยและพัฒนา มีวัตถุประสงค์เพื่อขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคมกับคนจนเป้าหมายจำนวน 1,400 คน จาก 17 อำเภอในจังหวัดสุรินทร์ โดยนำแนวคิดนวัตกรรมทางสังคมมาเป็นกระบวนการที่ใช้ในการขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ภายใต้หลักพุทธธรรมกับแนวคิดพลัง “บวร” จำนวน 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเกิดแรงบันดาลใจและแรงขับเคลื่อนจากภายใน 2) การระดมความคิดเห็น 3) การสร้างต้นแบบและทดลองใช้ 4) การทำให้เกิดความยั่งยืน 5) การขยายผลในวงที่กว้างขึ้น และ 6) การสร้างการเปลี่ยนแปลงระบบ ผลการวิจัยพบว่า 1) ด้านจิตใจคนที่เข้าร่วมการพัฒนาจิตใจได้รับการเสริมพลังความมั่นคงในชีวิตให้มีภูมิคุ้มกันและได้แนวทางในการปรับตัวให้อยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุขโดยเน้นการพึ่งตนเองเป็นหลัก 2) ด้านปัจจัย 4 ในการดำรงชีพ จากการสงเคราะห์และส่งต่อข้อมูลความต้องการจำเป็นไปยังภาคีเครือข่าย ทำให้ได้รับซ่อม/ สร้างที่อยู่อาศัย จำนวน 23 หลัง ข้าวสารอาหารแห้ง จำนวน 1,550 ครั้ว เรือยนต์ ยารักษาโรค/ ภายอุปกรณ์ จำนวน 938 ครั้ว เรือยนต์ เครื่องนุ่งห่ม จำนวน 228 ครั้ว เรือยนต์ และทุนการศึกษา จำนวน 51 ครั้ว เรือยนต์ 3) ด้านปัจจัยในการประกอบสัมมาชีพ ได้รับการสงเคราะห์วัสดุเครื่องมือ วัสดุดิบ เพื่อหนุนเสริมให้เกิดอาชีพ และสร้างรายได้ จำนวน 100 ครั้ว และเกิดผลกระทบด้านสังคม โดยคนจนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในมิติด้านการเกื้อกูลกันสังคม ด้านสุขภาพ และด้านที่อยู่อาศัยจากการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนในท้องถิ่นของตนเอง

คำสำคัญ: นวัตกรรมทางสังคม, สวัสดิการเกื้อกูล, การแก้ไขปัญหาความยากจน

Abstract

Project Design to Assist the Extremely Poor and Vulnerable Groups Based on the Analysis and Utilization of the PPPConnex Database and the Provincial Sustainable Poverty Eradication and Development Center (PPEDC) According to the Philosophy of Sufficiency Economy. This research and development aims to drive a welfare support mechanism in Surin Province through social innovation involving 1,400 targeted poor individuals from 17 districts in Surin. The concept of social innovation is used as a process to promote an appropriate welfare support mechanism suitable to the context of Surin Province, based on Buddhist principles and the “Baworn” power concept through six steps

including 1) inspiration and internal motivation; 2) brainstorming; 3) prototyping and testing; 4) sustainability; 5) scaling up; and 6) systemic change. The research findings show as follows 1) Psychologically, participants received empowerment that strengthened life stability, building resilience and guidance to adapt happily in contemporary society with an emphasis on self-reliance, 2) Regarding the four basic necessities of life, through aid and forwarding of needs information to network partners, 23 houses were repaired or built, dry rice and food were provided to 1,550 households, medicine and medical devices to 938 households, clothing to 228 households, and scholarships to 51 households, and 3) For livelihood factors, support was given in materials, tools, and raw materials to promote occupations and generate income for 100 households. Social impacts include improved quality of life among the poor in terms of social support, health, and housing, by encouraging community participation in solving local poverty issues.

Keywords: Social Innovation, Supportive Welfare Mechanism, Solve Poverty Alleviation

บทนำ

จากการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไทยในมิติต่าง ๆ ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ผ่านมา ส่งผลให้ประเทศไทยประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาความยากจนในภาพรวม และมีแนวโน้มสัดส่วนและจำนวนคนจนในไทยลดลงอย่างต่อเนื่อง โดยภายในช่วงระยะเวลาของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 12 พบว่า สามารถลดสัดส่วนคนจนลงจากร้อยละ 8.6 ในปี 2559 เหลือร้อยละ 6.84 (สำนักข่าวอิศรา, 2565) ในปี 2563 อย่างไรก็ตามเนื่องจากข้อจำกัดด้านข้อมูลระดับประเทศในระยะยาว การติดตามประเมินผลการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ผ่านมาส่วนใหญ่จึงเป็นค่าเฉลี่ยในภาพรวม ซึ่งไม่สามารถอธิบายพลวัตของความยากจนได้ว่าครัวเรือนยากจนที่ต้องการความช่วยเหลือที่สุดจะสามารถหลุดพ้นความยากจนได้หรือไม่ และมีความเสี่ยงที่ยังคงติดอยู่กับดักความยากจนอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังพบความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่อันเป็นผลจากการกระจุกตัวของความเจริญทางเศรษฐกิจแล้ว ยังมีความแตกต่างด้านโครงสร้างพื้นฐาน การจัดสรรทรัพยากร และคุณภาพทุนมนุษย์ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาในระดับพื้นที่ สะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการสาธารณะที่มีคุณภาพ อาทิ ด้านสุขภาพ การศึกษา ชีวิตการทำงาน รายได้ ตลอดจนการคมนาคมและการสื่อสาร และปัญหาความเหลื่อมล้ำในหลายมิติของประเทศไทยถูกฉายภาพให้เห็นชัดและทวีความรุนแรงมากขึ้นเมื่อต้องเผชิญกับภาวะวิกฤตจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด - 19 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) โดยพบว่า คนจนและผู้ด้อยโอกาสได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงมากกว่าประชากรทั่วไป เนื่องจากกลุ่มดังกล่าวไม่มีเงินออมและขาดโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน มีโอกาสถูกเลิกจ้างงานได้ง่าย อีกทั้งยังมีความเสี่ยงทางสุขภาพสูงจากการใช้บริการขนส่งสาธารณะและการมีที่อยู่อาศัยที่มีสภาพแออัดไม่ถูกสุขลักษณะ โดยไม่สามารถเข้าถึงอุปกรณ์สำหรับป้องกันและควบคุมโรคได้เท่าผู้ที่มีฐานะดี ในขณะที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยียังอาจนำมาซึ่งปัญหาความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล เนื่องจากขาดความพร้อมด้านอุปกรณ์ ขาดทักษะดิจิทัล ขาดทุนในการเข้าถึงระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งจะทำให้ยิ่งขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากกิจกรรมทางเศรษฐกิจใหม่ ๆ การเข้าถึงการศึกษาและการฝึกอบรมพัฒนาทักษะ หรือกระทั่งการได้รับมาตรการช่วยเหลือของภาครัฐ

ดังนั้น การออกแบบโครงการช่วยเหลือคนจนด้วยการสร้างและใช้นวัตกรรมแก้จนที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ (Operating Model : OM) โดยกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นพื้นที่ปฏิบัติการแก้จนร่วมกันของกลไกและภาคีภาครัฐ สถาบันวิชาการ ชุมชน ประชาสังคม และภาคธุรกิจ (Practical Poverty Platform) พัฒนาต่อยอด/ กระบวนการวิจัย ด้วยการใช้นวัตกรรมเชิงกระบวนการ (Process Innovation) และนวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) เพื่อแก้ปัญหาความยากจนโดยการนำความรู้จากงานวิจัยผสมผสานกับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของคนจนเป้าหมาย รวมทั้งบูรณาการร่วมกับคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ โดยใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมช่วยเหลือรวมทั้งการยกระดับทางจิตใจให้คนจนทุกกลุ่มมีที่พึ่งทางด้านจิตใจ มีความสุข จากการภูมิใจในตนเอง ด้วยการประกอบ

ล้มมาอาชีวะ ยอมรับและรู้คุณค่าในตนเอง จากการสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ให้เป็นคนจนผู้ยิ่งใหญ่ที่เป็นพลเมืองดี มีจิตอาสาในสังคมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2566 - 2570 ประเด็นการพัฒนาที่ 5 การยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและความมั่นคงปลอดภัย เพื่อให้ประชาชนมีสุขภาวะที่ดี มีความสุข และสังคมร่มเย็น รวมทั้งนโยบายการขับเคลื่อนการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืน ตามหลักของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ศพพ.) ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์, 2568) ได้ร่วมกันค้นหาคนจนและคัดเลือกคนจนเป้าหมาย และระดมสมองเพื่อแก้ไขความยากจน ด้วยการสงเคราะห์สิ่งของที่เป็นในการดำรงชีพ รวมทั้งการพัฒนาสัมมาชีพตามวิถีชีวิตชุมชนเพื่อเป็นการเพิ่มรายได้ในระดับครัวเรือน และให้คนจนมีทางเลือกในชีวิตมากขึ้น

การนำนวัตกรรมทางสังคมมาขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ จึงเป็นโมเดลที่เน้นการพัฒนาในด้านจิตใจเพื่อให้คนจนเป้าหมายมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ ถึงแม้จะอยู่ในสภาวะที่ยากลำบากหรือทุกข์ในด้านกายภาพ หากสุขในด้านของจิตใจ ในการมีตัวตนในสังคมด้วยการเอื้ออาทรของคนในชุมชนหรือสังคมสู่การช่วยเหลือในชุมชนอย่างยั่งยืน ด้วยการเสริมสร้างต้นทุนมนุษย์และต้นทุนด้านสังคม ตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework : SLF) ที่ให้ความสำคัญกับ “คน” ในเรื่อง “ศักยภาพของคน” ซึ่งการจะทำให้สำเร็จได้กลุ่มคนจนจะต้องเต็มใจที่จะได้รับการสนับสนุนต้นทุนมนุษย์ด้วยตัวของเขาเอง รวมทั้งเพิ่มความเชื่อมั่นไว้วางใจกันและสามารถที่จะทำงานร่วมกันได้ มีความสัมพันธ์ที่เชื่อใจซึ่งกันและกันและเสริมความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมใด ๆ ที่สามารถลดต้นทุนในการทำกิจกรรมนั้น ๆ และจะสามารถเป็นพื้นฐานเครือข่ายความปลอดภัยทางสังคม ช่วยเหลือดูแลกันและกันอย่างไม่เป็นทางการในยามจำเป็นในกลุ่ม และขยายการเข้าถึงกลไกเชิงสถาบันอื่น ๆ เช่น ศาสนา ภาครัฐ หรือภาคประชาสังคม รวมทั้งพอใจในสิ่งที่ตนเป็น พอเพียงในสิ่งที่ตนมี โดยนำหลักทางศาสนาร่วมพัฒนาจากศรัทธาสู่การพึ่งพาตนเองด้วยการสร้างความเข้มแข็งของจิตใจให้เป็นคนจนผู้ยิ่งใหญ่ ด้วยการเป็นพลเมืองดี มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อบ้านเมือง ยึดมั่นในศาสนา มั่นคงในสถาบันพระมหากษัตริย์ และมีคุณธรรม เอื้ออาทร มีน้ำใจต่อครอบครัวและชุมชนของตน ด้วยการมีจิตอาสา ทำงานอาสาสมัคร งานบำเพ็ญประโยชน์ ปฏิบัติแต่สิ่งที่ดีที่ชอบ ปฏิเสธสิ่งที่ไม่ดีที่ชั่ว เป็นพลเมืองดี ประกอบสัมมาชีพเพื่อสร้างพื้นฐานชีวิตที่มั่นคงต่อไป ดังนั้น การบูรณาการร่วมกับผู้นำศาสนาในพื้นที่ ด้วยการอาศัยพลังศรัทธาในการขับเคลื่อนเพื่อแก้ไขปัญหาความจนด้วยการพัฒนาด้านจิตใจให้เป็นคนจนที่มีจิตใจเข้มแข็ง มีศีล มีธรรม และสร้างโอกาสให้ครัวเรือนยากจน ด้วยการศึกษาเน้นการเปลี่ยนแนวความคิดให้กลุ่มคนเหล่านี้ภูมิใจว่าเขาเป็นคนที่มีศักยภาพ “มีความสามารถและยังมีโอกาสที่ตรึงอยู่ทำให้เกิดเป็นอาวุธทางความคิด ให้เขามีแรงคิดดี ๆ ในชีวิต ใช้ความยากจนเป็นแรงเหวี่ยงให้เกิดความพยายาม เพื่อเป็นการสร้างแรงกระตุ้น สร้างแรงบันดาลใจให้เขา” (สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ, 2565)

จากฐานข้อมูล PPPConnext ได้จำแนกสถานภาพของครัวเรือนยากจน ได้แก่ 1) กลุ่มอยู่ลำบาก คือ กลุ่มคนจนที่มีความจำเป็นต้องได้รับการสงเคราะห์ เพราะขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต ต้องดำเนินการนำเข้าสู่ระบบสวัสดิการโดยเร่งด่วน และ 2) กลุ่มอยู่ยาก คือ กลุ่มที่แม้ไม่มีทรัพย์สิน เงินทุน แต่ก็มีปัจจัยพื้นฐานเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตในแต่ละวัน ซึ่งกลุ่มนี้ต้องเร่งดำเนินการจัดหาปัจจัยดำรงชีพ หรือยกระดับความสามารถในการจัดหาปัจจัยดำรงชีพให้พออยู่ได้ (ศูนย์สื่อสารวาระทางสังคมและนโยบายสาธารณะ, 2564) จึงได้เกิดการขับเคลื่อนกระบวนการดำเนินงานโครงการแก้ไขปัญหายากจนแบบเบ็ดเสร็จและแม่นยำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ผสานกับข้อมูลของศูนย์อำนวยการจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัด (ศพพ.) ปี 2564 - 2565 มาขับเคลื่อนการช่วยเหลือ และสงเคราะห์ครัวเรือนยากจน โดยมีผู้นำศาสนาในพื้นที่เป็นกุญแจสำคัญ (Key Person) ในการดำเนินงาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม

ทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดพลัง “บวร” กับกลไกสวัสดิการเกื้อกูล

สภาพสังคมไทยในอดีต คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างอบอุ่นสงบสุข พึ่งพาช่วยเหลือแบ่งปันอยู่ร่วมกัน ด้วยการถ้อยทีถ้อยอาศัย เด็กเยาวชนเคารพผู้อาวุโส มีระเบียบแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติตน โดยมีสถาบันที่หล่อหลอมอบรมหล่อหลอมเกล้าให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ถูกต้องดีงามประกอบด้วย บ้าน วัด โรงเรียน หรือ “บวร” (กระทรวงวัฒนธรรม, 2562) โดยหลัก “บวร” หมายถึง การนำสถาบันหลักในชุมชนมาเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำหน้าที่เป็นแกนกลางในการพัฒนา ตัดสินใจ แก้ปัญหาตนเอง และชุมชน กำหนดแผนแม่บทชุมชนด้วยการร่วมกันคิด สร้าง และบริหารจัดการชุมชนของคนในท้องถิ่นที่ร่วมกันเป็นเจ้าของ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) นอกจากนี้ยังเป็นแกนนำสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดชุมชนและสังคมคุณธรรมตามเป้าหมาย โดย “บวร” จะต้องมีความสำคัญสำคัญ คือ เป็นบุคคลที่เสียสละ อุทิศตนเพื่อส่วนรวม ลด ละ เลิกอัตตาหรือความมีตัวตน ความรู้สึกส่วนตัวลง อดทน อดกลั้นต่อสิ่งรอบข้าง ลดความมีอคติต่อกัน มีจุดมุ่งหมายที่แรงกล้า มีอุดมการณ์ทำงานเพื่อส่วนรวม แสดงบทบาทของตัวเองภายใต้ภารกิจ (กระทรวงวัฒนธรรม, 2562) ดังนี้

“บ” แทนความหมายด้วยคำว่า “บ้าน” บ้าน คือ ที่พักอาศัยหรือครอบครัวก็ได้ บ้านให้ความรัก ความอบอุ่นผูกพันแม้จะเป็นหน่วยหรือสถาบันเล็กที่สุดในโครงสร้างของสังคม แต่เป็นจุดเริ่มต้นของสังคมใหญ่ ๆ เป็นพื้นที่เพื่อขึ้นเล็กที่มีความหมายสำคัญมาก ทั้งนี้ บ้านในที่นี้หมายถึงความรวมถึงหมู่บ้านหรือชุมชนต่าง ๆ ด้วย ดังนั้น ผู้นำที่เป็นตัวแทนของพลังบวร ที่มาจากบ้าน คือ ผู้นำตามธรรมชาติ หัวหน้าครอบครัว ผู้สูงอายุ สตรี เด็ก เยาวชน ประชาชนชาวบ้าน เป็นต้น

“ว” แทนความหมายด้วยคำว่า “วัด” วัดเปรียบเสมือนศูนย์รวมทางจิตใจของคนไทยมาแต่ครั้งอดีต เป็นสถาบันยึดเหนี่ยวจิตใจ อบรมสั่งสอนคนในชุมชนรอบ ๆ วัด และผู้มีจิตศรัทธาให้ประพฤติถูกทำนองคลองธรรม วัดนอกจากจะเป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์แล้ว สำหรับชาวบ้านยังเป็นสถานที่ให้คนในชุมชนพบปะกัน ซึ่งทุกศาสนาล้วนมีหลักคำสอนให้ผู้คนประพฤติและปฏิบัติดี “ว” ในที่นี้จึงหมายถึงรวมถึงศาสนสถานของศาสนาต่าง ๆ ที่อยู่ในพื้นที่แผ่นดินไทยด้วย ดังนั้น ผู้นำที่เป็นตัวแทนพลังบวร ที่มาจากวัด หรือศาสนสถาน คือ ผู้นำทางศาสนาของแต่ละศาสนา คณะสงฆ์ในพื้นที่

“ร” แทนความหมายด้วยคำว่า “ราชการ” หมายความว่า รวมถึง โรงเรียน และหน่วยงานภาครัฐที่ให้บริการประชาชนอยู่ในพื้นที่อีกด้วย ดังนั้น ผู้นำที่เป็นตัวแทนพลังบวร ที่มาจากโรงเรียนและหน่วยงานภาครัฐ คือ หัวหน้าส่วนราชการในพื้นที่ ผู้อำนวยการโรงเรียน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

ดังนั้น การขับเคลื่อนการจัดตั้งความยากจนผ่านกลไกภาคีเครือข่ายตามหลักพุทธธรรมกับแนวคิดพลัง “บวร” จึงเป็นการบูรณาการโดยการเชื่อมโยงทุกภาคส่วน ทุกองค์ประกอบ (อาทิ แผนงาน/ โครงการ/ งบประมาณ/ บุคลากร) เข้ามาสู่ความเป็นหนึ่งเดียว เป็นส่วนหนึ่งของกันและกันอย่างแยกกันมิได้ หรือการรวมส่วนต่าง ๆ ให้ประสานสัมพันธ์อย่างเป็นเอกภาพ ทำให้เกิดความสมบูรณ์ในลักษณะของการผนึกกำลัง เพื่อให้กลไกต่าง ๆ ทำงานร่วมกันในลักษณะที่เป็นองค์รวมและสมดุล (กระทรวงวัฒนธรรม, 2562)

2. แนวคิดนวัตกรรมทางสังคม

นวัตกรรมทางสังคมเป็นการสร้าง “สังคมที่เปลี่ยนไป” ผ่านกระบวนการความร่วมมือ ผ่านปฏิบัติการทางสังคมที่เปิดกว้าง มีความยืดหยุ่น มีพลวัตสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและมีการปฏิบัติซ้ำ ๆ กระทั่งกลายเป็นกิจวัตรของคนในสังคมนั้นจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Change) สามารถสรุปได้ว่านวัตกรรมทางสังคม คือ สังคมที่ดำรงชีวิตด้วยวิถีใหม่ที่ตอบสนองความต้องการและแก้ปัญหาของผู้คนในสังคมได้ดีกว่าวิธีการเก่า ๆ โดยมีคนในสังคมเป็นพื้นที่และเป็นองค์ประกอบหลักของนวัตกรรมทางสังคม (พิมพ์ประกาย อมรกิจภิญญา และคณะ, 2565) โดย Murray et al. (2010) ได้นำเสนอ 6 ขั้นตอนของนวัตกรรมทางสังคมที่ใช้ความคิดตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงผลกระทบ โดยขั้นตอนเหล่านี้ไม่ได้ดำเนินไปตามลำดับเสมอไป และมีวงจรป้อนกลับระหว่างกัน นอกจากนี้ยังอาจถูกมองว่าเป็นพื้นที่ที่ทับซ้อนกันด้วยวัฒนธรรมและทักษะที่แตกต่างกัน ดังนี้ 1) การเกิดแรงบันดาลใจและแรงขับเคลื่อนจากภายใน (Prompts, Inspirations and Diagnoses) 2) การระดมความคิดเห็น (Proposals and Ideas) 3) การสร้างต้นแบบและทดลองใช้ (Prototyping and Pilots) 4) การทำให้เกิดความยั่งยืน

(Sustaining) 5) การขยายผลในวงที่กว้างขึ้น (Scaling and Diffusion) และ 6) การสร้างการเปลี่ยนแปลงระบบ (Systemic Change) (พิมพ์ประภา อมรกิจภิญญา และคณะ, 2565)

กลวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคมเรียกร้องให้เกิดนวัตกรรมทางสังคม (Social Innovation) ซึ่งเป็นแนวคิดที่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาจากแรงกระตุ้น (Prompts) ทั้งในด้านสารพันปัญหาที่มนุษย์ต้องเผชิญซึ่งมักมีที่มาจากกลุ่มคนที่มีความยากลำบากกว่า รวมถึงความท้าทายที่มนุษย์ต้องเผชิญในกระแสของโลกที่มีความเป็นพลวัต ซึ่งต่อมามนุษย์จะเกิดการหยิบจับ และผสมผสานต้นทุน และไอเดียเพื่อสร้างข้อเสนอ (Proposals) ที่เป็นวิธีการบางอย่างภายใต้กลุ่มเครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น ซึ่งภายใต้ข้อเสนอมากมายจะทำให้เห็นว่าเครือข่ายการเรียนรู้จะเกิดการแลกเปลี่ยนจนเกิดการอิมิตัวและนำไปสู่การพัฒนาต้นแบบ (Prototype) ซึ่งเป็นการทดลอง (Test) กับกลุ่มเป้าหมายจริง หากทดลองเกิดผลสัมฤทธิ์ก็จะนำไปสู่การยืนระยะ (Sustaining) ขยายขนาด (Sailing) ทั้งในแง่การขยายขนาดของสังคมเรียนรู้ กลุ่มผู้เคลื่อนไหวทางสังคม หรือรูปแบบที่มีความเชื่อมโยงกับต้นแบบ สุดท้ายการเคลื่อนไหวจะนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงในเชิงระบบ (Systemic Change) (Ungkleng, 2020) ซึ่งกลไกการขับเคลื่อน “ธรรมรวมใจ” ด้วยกลไกคณะสงฆ์ และจากแรงศรัทธาในพุทธศาสนาเพื่อผู้ยากลำบาก ได้ถูกพัฒนาเป็นต้นแบบ ทดลองกับกลุ่มเป้าหมายจริง และถูกนำไปขยายผลในพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดสุรินทร์

3. การแก้ไขปัญหาความยากจนจังหวัดสุรินทร์

ความยากจนเป็นปัญหาที่มีความซับซ้อนในหลายมิติ ที่ผ่านมามาประเทศไทยดำเนินการแก้ปัญหาความยากจนและลดความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ ทั้งมิติด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านสุขภาพ และด้านการศึกษา โดยอาศัยข้อมูลเชิงสถิติ อาทิ ระดับรายได้ อาชีพ อายุ และระดับการศึกษา เพื่อใช้ออกแบบมาตรการในลักษณะของการดำเนินงานแบบถ้วนหน้าเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม การแก้ปัญหาคความยากจนอย่างยั่งยืนต้องเน้นการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด พัฒนาต่อยอดกลไกและเครื่องมือ อาทิ บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ และระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (TPMAP) ในการเจาะจงกลุ่มเป้าหมายประชากรยากจนเพื่อให้ความช่วยเหลือที่ตรงจุดมากขึ้น (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2563) สำหรับประเทศไทย ความยากจนเป็นความขัดสนทางเศรษฐกิจ ขาดการศึกษา ขาดทรัพยากร ขาดที่ดินทำกินขาดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ขาดข้อมูลข่าวสารความรู้ในการประกอบอาชีพ ไม่สามารถเข้าถึงบริการและความช่วยเหลือของภาครัฐได้ รวมทั้งการมีภาระพึ่งพิงสูง ซึ่งการแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยการนำหลักคิด 5 กับเบญจธรรม 5 มาประยุกต์ใช้จะช่วยสร้างความสร้างความปรองดอง ลดความขัดแย้ง สร้างความมั่งคั่ง สร้างความปลอดภัยในชีวิต และจิตใจ (พระมหาถาวร ขนติวิโช, 2566) จากข้อมูลภาพรวมคนจนเป้าหมายในปี 2567 ของจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นคนจนที่ต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน เนื่องจากเป็นคนที่ได้รับการสำรวจจาก ข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ที่ถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยดัชนีความยากจนหลายมิติว่ายากจน และอาจมาลงทะเบียนว่าจนอีกด้วย (Register-based) จาก ข้อมูลผู้ลงทะเบียนสวัสดิการแห่งรัฐ กระทรวงการคลัง พบคนจนเป้าหมาย จำนวน 29,109 คน จากประชากรสำรวจ จำนวน 831,813 คน คิดเป็นสัดส่วนคนจนเป้าหมาย ร้อยละ 3.50 โดยพบว่าเป็นคนจนสุขภาพ จำนวน 1,143 คน คนจนมาตรฐานความเป็นอยู่ จำนวน 10,504 คน คนจนการศึกษา จำนวน 9,007 คน คนจนเศรษฐกิจ จำนวน 7,217 คน และคนจนการคุ้มครองทางสังคมและการมีส่วนร่วม จำนวน 11,669 คน (ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า, 2568)

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยและพัฒนานี้เป็นกระบวนการศึกษาค้นคว้าอย่างมีระบบเพื่อขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย เป็นครัวเรือนยากจนที่อยู่ในกลุ่มอยู่ยาก จำนวน 10,800 คน และอยู่ลำบาก จำนวน 286 คน จากฐานข้อมูล PPPConnext โดยผู้นำชุมชน และอาสาสมัครในพื้นที่ รวมทั้งผู้ที่ต้องการขับเคลื่อนหรือต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เลือกคนจนเป้าหมาย จำนวน 1,400 คน มาร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้ ในแต่ละกิจกรรมจะมีกลุ่มเป้าหมายแตกต่างกัน แต่เป้าหมายสุดท้าย คือ ครัวเรือนยากจนในพื้นที่ได้รับประโยชน์จากการ

เปลี่ยนแปลงของกลุ่มเป้าหมาย โดยมีเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นสมาชิกในครัวเรือนที่มีรายชื่ออยู่ในระบบข้อมูล PPPConnext และมีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม

2. กระบวนการที่ใช้ในการขับเคลื่อนนวัตกรรมทางสังคม

กระบวนการที่ใช้ในการขับเคลื่อนนวัตกรรมทางสังคม ได้แก่ กลไกสวัสดิการเกื้อกูลที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ภายใต้หลักพุทธธรรมกับแนวคิดพลัง “บวร” จำนวน 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเกิดแรงบันดาลใจและแรงขับเคลื่อนจากภายใน 2) การระดมความคิดเห็น 3) การสร้างต้นแบบและทดลองใช้ 4) การทำให้เกิดความยั่งยืน 5) การขยายผลในวงที่กว้างขึ้น และ 6) การสร้างการเปลี่ยนแปลงระบบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 การเกิดแรงบันดาลใจและแรงขับเคลื่อนจากภายใน เป็นขั้นตอนในการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นบูรณาการข้อมูลครัวเรือนยากจนเป้าหมายกลุ่มอยู่ยาก และอยู่ลำบาก ร่วมกับศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจังหวัดสุรินทร์ (ศจพ.จ.) เพื่อจำแนกประเภทการส่งต่อช่วยเหลือไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ รวมทั้งประเมินความคิดและพฤติกรรมของสมาชิกครัวเรือนยากจนจากการวิเคราะห์ทุนการดำรงชีพ ด้านทุนมนุษย์ เชื่อมโยงกับทุนทางสังคม ทุนทางการเงิน ทุนทางกายภาพและทุนทางธรรมชาติ และแนวทางในการสร้างแรงบันดาลใจและแรงขับเคลื่อนจากภายในให้กับครัวเรือนยากจนเป้าหมาย และภาคีร่วมดำเนินงาน

2.2 การระดมความคิดเห็นร่วมกันกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อ “เปลี่ยนแนวคิดชีวิตเปลี่ยน” เพื่อพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ของคนจนเป้าหมายทางด้านจิตใจให้เข้มแข็งและสามารถพึ่งตนเองได้ ทำให้คนจนมีความเข้าใจความจน นำไปสู่การเสริมพลังให้กลายเป็น “คนจนผู้ยิ่งใหญ่” และพึ่งตนเองบนฐานทุนทางสังคม โดยบูรณาการความร่วมมือกับคณะสงฆ์ บุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างคุณธรรม เสริมพลัง ความเข้าใจเข้าใจ ความคิดละเอียดลออ ความเป็นเจ้าของในกิจกรรมแก่กัน และความเป็นผู้ประกอบการ

2.3 การสร้างต้นแบบและทดลองใช้ โดยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์และทุนสังคมของคนจนเป้าหมายทางด้านจิตใจให้สามารถพึ่งตนเองได้ โดยเรียนรู้ในชุมชน โดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับคณะสงฆ์ โดยนำหลักพุทธธรรมกับแนวคิดพลัง “บวร” มาประยุกต์ใช้ และบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง จากนั้นจัดทำสารสนเทศความต้องการจำเป็นของครัวเรือนยากจนเพื่อส่งต่อความช่วยเหลือไปยังภาคีเครือข่ายเพื่อระดมทุนในรูปแบบต่าง ๆ และส่งมอบความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ รวมถึงประเมินผลความเปลี่ยนแปลงด้านความคิดในการพึ่งตนเอง และสรุปแนวทางการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์และทุนสังคมของคนจนเป้าหมายทางด้านจิตใจให้สามารถพึ่งตนเองได้

2.4 การทำให้เกิดความยั่งยืน โดยจัดกิจกรรมถอดบทเรียน แนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) “ธรรมรวมใจเพื่อผู้ยากไร้” เพื่อให้ได้วิธีปฏิบัติ หรือขั้นตอนการปฏิบัติที่ทำให้องค์การประสบความสำเร็จหรือนำไปสู่ความเป็นเลิศตามเป้าหมาย และถ่ายทอดแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) “ธรรมรวมใจเพื่อผู้ยากไร้” ไปยังภาคีเครือข่ายร่วมดำเนินงาน และภาคีเสริมพลัง ซึ่งในงานวิจัยของ ชลวิทย์ เจริญจิตต์ และคณะ (2565) พบว่า การถอดบทเรียนแนวทางการยกระดับศักยภาพเครือข่ายสัมมาชีพให้มีความยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องอาศัยการเรียนรู้เพื่อเข้าใจพื้นที่ การปรับใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เหมาะสม โดยเฉพาะนวัตกรรมเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง ความยั่งยืนในการพัฒนา และการมุ่งสู่การพัฒนาเพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์ ดังนั้นในการขับเคลื่อนการขจัดความยากจนผ่านกลไกการทำงานภายใต้ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (ศจพ.) และคณะสงฆ์ ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล โดยร่วมกันค้นหา และคัดเลือกคนจนเป้าหมายเพื่อแก้ความยากจนให้ตรงกับบริบทพื้นที่ รวมทั้งเป็นความต้องการจำเป็นที่มาจากคนจนเป้าหมายที่แท้จริง ด้วยการสังเคราะห์ด้านจิตใจ เกิดกำลังใจและลุกขึ้นมาพึ่งพาตนเอง และการสังเคราะห์สิ่งของที่เป็นในการดำรงชีพ คือปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และที่อยู่อาศัย หรือวัสดุอุปกรณ์และสิ่งของในการประกอบสัมมาชีพและพัฒนาทักษะอาชีพจะทำให้คนจนมีโอกาสและมีทางเลือกในชีวิตมากขึ้น

2.5 การขยายผลในวงที่กว้างขึ้น โดยดำเนินการถ่ายทอดกลไกการสังเคราะห์คนจนเป้าหมายให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ด้วยการระดมทุน ภายใต้หลักพุทธธรรมกับแนวคิดพลัง “บวร” รวมถึงวิเคราะห์การช่วยเหลือที่

เหมาะสม เพื่อส่งต่อความช่วยเหลือ และจัดทำหลักสูตรกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ และทุนสังคมทางด้านจิตใจ

จากขั้นตอนที่ 3 - 5 ทำให้เกิดการบูรณาการร่วมกับคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์ โดยมีพระพรหมวชิรโมลี ที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 11 – เจ้าอาวาสวัดศาลาลอย พระอารามหลวง พระราชวิมลโมลี เจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ (มหานิกาย) เป็นประธานและรองประธานตามลำดับ และนายเกษมศักดิ์ แสนโกษณ์ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสุรินทร์ และผู้ทรงคุณวุฒิมีจิตด้านความเป็นอยู่ (ศพ.จ.) เป็นประธานโครงการฯ ฝ่ายฆราวาส ในการขับเคลื่อนบ้านธรรมรวมใจ ผ่านการส่งต่อความช่วยเหลือจากปกครองจังหวัดสุรินทร์ โดยมีปกครองอำเภอ ได้แก่ นายอำเภอหรือปลัดอำเภอส่ง ข้อมูลคนจนที่ต้องการความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัย โดยการคัดเลือกจากหมู่บ้าน ผ่านตำบลและอำเภอ มาอำเภอละ 1 หลังเพื่อขอรับการสงเคราะห์ในด้านที่อยู่อาศัย ซึ่งจะต้องอาศัยแรงในการขับเคลื่อนทั้ง 2 ด้านคือด้านปัจจัยและ แรงงานในการสร้างบ้าน โดยคณะสงฆ์และผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคปัจจัยและสิ่งของ ในขณะเดียวกันชุมชนระดมจิตอาสาในพื้นที่เพื่อสร้างบ้าน ซึ่งผลการดำเนินโครงการที่ผ่านมา 3 ปี สามารถระดมทุนเพื่อการสงเคราะห์ต่าง ๆ ได้ โดยสามารถสรุปการสงเคราะห์ได้

2.6 การสร้างการเปลี่ยนแปลงระบบ โดยการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ ทุนด้านสังคม และทุนด้าน เศรษฐกิจ ด้วยการพัฒนาด้านจิตใจให้มีพลังใจและลุกขึ้นมาพึ่งพา และช่วยเหลือผู้อื่น ด้วยการเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกันใน สังคมด้วยการพึ่งพาตนเองบนฐานทุนที่มีอยู่ ภายใต้หลักพุทธธรรมกับแนวคิดพลัง “บวร” เพื่อขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการ เกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ เป็นการกระตุ้นความสนใจ ความตื่นตัว และตระหนักถึงความสำคัญของการช่วยเหลือ เกื้อกูลกันในชุมชน และสังคม ของบ้าน วัด และหน่วยงานราชการ เกิดการบูรณาการดำเนินงานร่วมกันเพื่อแก้ไข ปัญหาความจน และลดความเหลื่อมล้ำในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

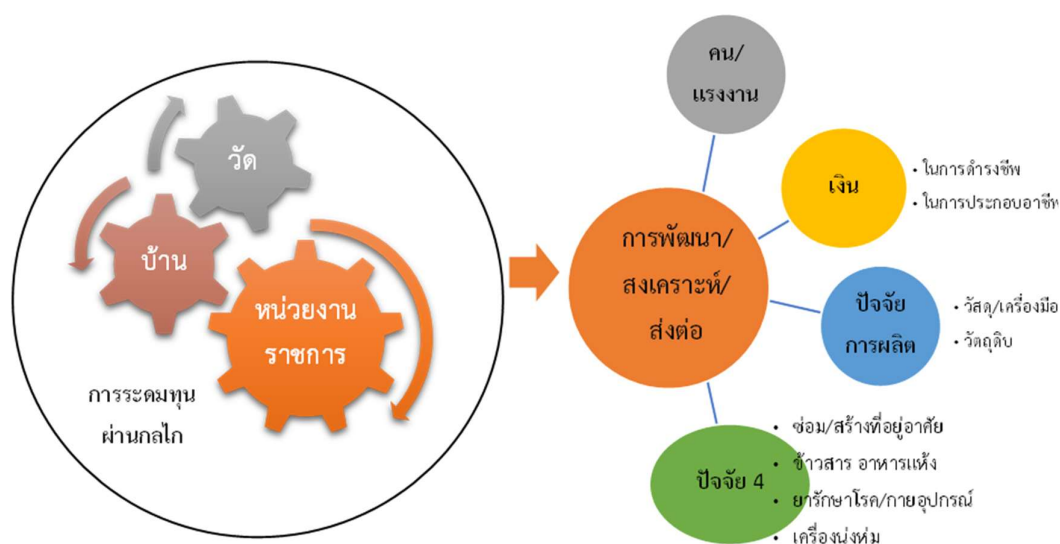
ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล และถอดเทปการสนทนา จากการสัมภาษณ์และการประชุม กลุ่ม โดยผลการตรวจสอบ ข้อมูล จะทำให้ผู้วิจัยสามารถรวบรวม วิเคราะห์และสรุปผลของข้อมูลการวิจัยได้ชัดเจน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์มากขึ้น ซึ่งในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยนำเอาข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าวิจัย ทั้งข้อมูล ปฐมภูมิและข้อมูลทุติยภูมิจากการเก็บรวบรวมจากการสังเคราะห์เอกสาร การสังเกต การประชุมกลุ่มย่อยมารวบรวม ให้เป็นระบบ โดยเชื่อมโยงและหาความสัมพันธ์ของข้อมูลมาทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนาซึ่งเทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์ ข้อมูล ได้แก่ การปรับเปลี่ยนแนวคิดตามข้อมูลเชิงประจักษ์ (Successive Approximation)

ผลการวิจัย

การบูรณาการความร่วมมือกับคณะสงฆ์และชุมชน เพื่อยกระดับจิตใจครัวเรือนยากจนให้มีความสุขใจ พอใจ พอเพียง และพึ่งพาตนเอง รวมถึงวิถีเกื้อกูล คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน ส่งผลให้ เกิดการขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม ดังนี้

1. กลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม

การจัดสวัสดิการเกื้อกูลในชุมชน โดยมีคณะสงฆ์และผู้นำชุมชนในพื้นที่เป็นศูนย์กลางในการช่วยเหลือ สงเคราะห์ ด้วยการนำสิ่งของหรือปัจจัยที่ได้จากการทำบุญในวันพระหรือวันสำคัญต่าง ๆ มาจัดสรรแจกจ่ายให้กับ กลุ่มเป้าหมายทุกครั้งที่ได้รับสิ่งของจากผู้ใจบุญ โดยหมุนเวียนไปตามครัวเรือนต่าง ๆ ตลอดทั้งเดือน ทำให้ กลุ่มเป้าหมายมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและลดรายจ่ายในครัวเรือนได้มากขึ้น เช่น ค่าใช้จ่ายในการซื้อข้าวสารอาหารแห้ง ค่าใช้จ่ายในการซื้อแพมเพิร์ส เป็นต้น โดยหมุนเวียนกันไปทั่วทั้งหมู่บ้าน นอกจากนี้ในวันสำคัญต่าง ๆ ของคณะสงฆ์ เช่น วันเจริญอายุวัฒนมงคล จะมีการสงเคราะห์ปัจจัยและสิ่งของแก่ผู้ยากไร้ในพื้นที่ทุกปี ทำให้ได้แนวทางในการ สงเคราะห์ และระบบการช่วยเหลือและติดตามความเป็นอยู่ของคนจนเป้าหมาย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์

ทั้งนี้ ผลจากการดำเนินงานผ่านกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ สามารถพัฒนาระดับด้านจิตใจได้ทั้งสิ้น 254 ครอบครัว โดยตัวแทนแต่ละครัวเรือนเข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการธรรมรวมใจ ได้มีการรักษาศีล 5 ไปใช้ในชีวิตรประจำวัน ด้วยการลดค่าใช้จ่ายด้วยการลด ละ เลิก อบายมุข ได้แก่ การดื่มเหล้า สูบบุหรี่ และสลากกินแบ่งหรือหวยใต้ดิน โดยกลุ่มเป้าหมายสามารถลดค่าใช้จ่ายได้ 629.12 หรือร้อยละ 46.18 ของค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้ยังมีการสงเคราะห์ปัจจัย 4 แก่ครัวเรือนเป้าหมาย โดยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 500 บาทต่อครัวเรือน รวมค่าใช้จ่ายที่ลดและค่าใช้จ่ายสงเคราะห์เฉลี่ย 1,129.12 บาทต่อเดือน โดยพบว่าตัวแทนแต่ละครัวเรือนได้นำความรู้ที่ได้รับจากการอบรมไปถ่ายทอดสู่สมาชิกครัวเรือนและชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านทุนมนุษย์และทุนสังคม ด้วยการพัฒนาด้านจิตใจ ให้มี 3 พ คือ พอใจ พอเพียง และพึ่งพาตนเอง และเกิดการพัฒนาด้านทุนเศรษฐกิจที่ยั่งยืนต่อไป

นอกจากนี้ คนงานที่เข้าร่วมการพัฒนาจิตใจให้พอใจ พอเพียงและพึ่งตนเอง จาก 17 อำเภอ ในจังหวัดสุรินทร์ได้แนวทางในการใช้ชีวิต การปรับตัวให้อยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีความสุข สามารถวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นของตนเองในด้านปัจจัย 4 ในการดำรงชีพ และวัสดุ อุปกรณ์ในการต่อยอดการประกอบสัมมาชีพ รวมทั้งทักษะที่ต้องการต่อยอดหรือเพิ่มทักษะใหม่ที่กลุ่มเป้าหมายต้องการและความต้องการด้านอาชีพเสริมต่าง ๆ โดยตัวแทนแต่ละครัวเรือนเข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการธรรมรวมใจ และนำไปถ่ายทอดสู่สมาชิกครัวเรือนและชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาด้านด้านทุนมนุษย์และทุนสังคม ด้วยการพัฒนาด้านจิตใจ ให้มี 3 พ คือ พอใจ พอเพียง และพึ่งพาตนเอง และเกิดการพัฒนาด้านทุนเศรษฐกิจ ด้วยการลดค่าใช้จ่ายด้วยการลด ละ เลิก อบายมุข ได้แก่ การดื่มเหล้า สูบบุหรี่ และสลากกินแบ่งหรือหวยใต้ดิน โดยกลุ่มเป้าหมายสามารถลดค่าใช้จ่ายได้ 629.12 หรือร้อยละ 46.18 ของค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อเดือนของกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้ยังมีการสงเคราะห์ปัจจัย 4 แก่ครัวเรือนเป้าหมาย โดยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 500 บาทต่อครัวเรือน รวมค่าใช้จ่ายที่ลดและค่าใช้จ่ายสงเคราะห์เฉลี่ย 1,129.12 บาทต่อเดือน

2. ผลการขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม

ผลการวิจัยทำให้เกิดกลไกบ้าน วัด หน่วยงานราชการ เพื่อขับเคลื่อนสวัสดิการเกื้อกูลในชุมชน รวมถึงความตื่นตัวในชุมชนท้องถิ่นในการสร้างความเข้าใจ ให้โอกาส และช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในชุมชน และเห็นความสำคัญของการใช้ฐานข้อมูลร่วมกันเพื่อจำแนกประเภทการส่งต่อช่วยเหลือไปยังภาคีเครือข่ายเกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านจิตใจ และทักษะอาชีพ รวมถึงสงเคราะห์ช่วยเหลืออย่างเป็นรูปธรรม สามารถสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ยากไร้ในฐานข้อมูลได้ทั้งสิ้น 339 ครัวเรือน และสามารถพัฒนาระดับด้านจิตใจได้ทั้งสิ้น 254 ครัวเรือน ส่งผลให้

ครัวเรือนยากจนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะที่สำคัญของนวัตกรรมทางสังคม คือ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ในสังคม สามารถตอบสนองความต้องการทางสังคม ผ่านปฏิบัติการทางสังคม และสามารถนำไปปฏิบัติได้ โดยคนในสังคมต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนานวัตกรรมทางสังคม และสามารถเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทำให้กลุ่มเป้าหมายสามารถเข้าถึงทรัพยากรได้

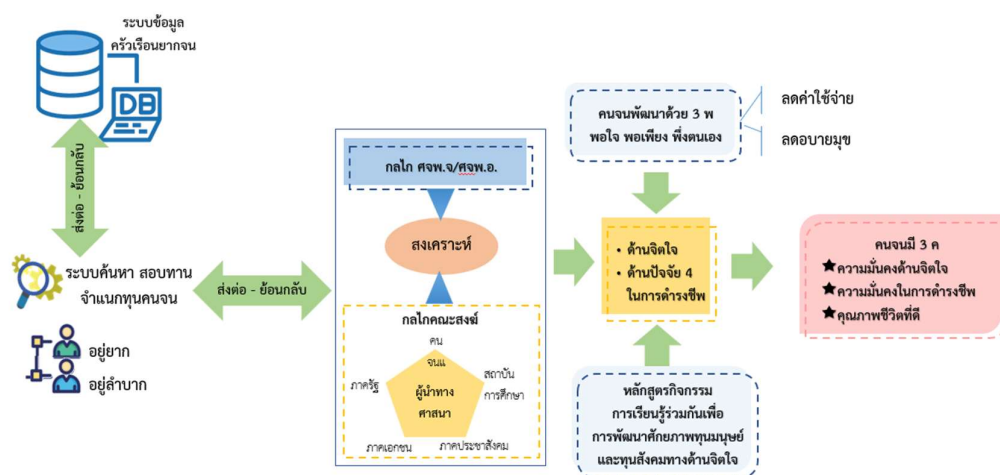
สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

การขับเคลื่อนผลงานวิจัยและนวัตกรรมในการแก้ไขปัญหาความยากจนจังหวัดสุรินทร์ผ่านกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม โดยใช้การบูรณาการแบบร่วมมือ และกลไกการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทั้งในระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เกิดกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ทั้งนี้ การสร้างกลไกการบริหารจัดการภาพรวมของการแก้ปัญหาความยากจน โดยนำข้อมูลคนจนเป้าหมายจากฐานข้อมูลเดียวกันไปใช้จะทำให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือและแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องอย่างแม่นยำและตรงจุด รวมทั้งการให้ความสำคัญกับคนจนเป้าหมาย ด้วยการสร้างและกระตุ้นครอบครัวให้เป็นแกนนำในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยใช้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชนจะทำให้เกิดผลกระทบและความยั่งยืน ดังนี้

1. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ คนจน 40% ล่าง ในกลุ่มอยู่ยาก และอยู่ลำบาก ได้รับการความช่วยเหลือตามความต้องการจำเป็น อาทิ จิตใจ ทักษะในการประกอบอาชีพ ปัจจัยการผลิต อุปกรณ์ประกอบสัมมาชีพ จากกลไกสวัสดิการเกื้อกูลในพื้นที่ ทำให้ช่วยลดค่าใช้จ่ายของภาครัฐในการดูแลสุขภาพคนจนทั้งในระดับครัวเรือน และระดับชุมชน นอกจากนี้ กิจกรรมสงเคราะห์ต่าง ๆ เกิดการขยายผลการสร้างพลังความร่วมมือของคนในชุมชนในการซ่อม/สร้างที่อยู่อาศัย ด้วยการระดมปัจจัยและจิตอาสาในชุมชนมาร่วมกันสร้างบ้านธรรมรวมใจ ได้แก่ อำเภอจอมพระ อำเภอรัตนบุรี อำเภอเมืองสุรินทร์ ระดมทุนจากการทอดผ้าป่า ได้แก่ อำเภอพนมดงรัก อำเภอสนม อำเภอศรีณรงค์ และองค์การบริหารส่วนตำบลแสงพันธ์ อำเภอเมืองสุรินทร์

2. ผลกระทบด้านสังคม รูปธรรมแห่งความสำเร็จจากการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายจากการทำงานแก้จนร่วมกันผ่านการเชื่อมประสานหลายภาคส่วน เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จที่นำไปสู่ความสำเร็จที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ เกิดการร่วมมือจากจิตอาสาและการสร้างศรัทธาของคณะสงฆ์จนสามารถระดมความช่วยเหลือ ด้วยการบริจาคปัจจัยช่วยเหลือคนจนผ่านโครงการบ้านธรรมรวมใจเพื่อผู้ยากไร้ที่อยู่อาศัย โครงการส่งต่อกายอุปกรณ์ให้กับผู้สูงอายุและผู้พิการ เป็นต้น ซึ่งส่งผลให้คนจนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในมิติด้านการเกื้อกูลกันสังคม สุขภาพ ที่อยู่อาศัย ทั้งนี้ในระดับครัวเรือน คนจนสามารถลดความเสี่ยงจากการมีปัญหาทางสุขภาพกาย และจิตใจ จากการมีความมั่นคงด้านจิตใจ และครัวเรือนยากจนมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น จากการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงแข็งแรง และในระดับชุมชน/สังคม เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม พี่พาค่ายช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จากการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนในท้องถิ่นของตนเอง

ผลการวิจัยดังกล่าว สอดคล้องกับ ชินินท์ วะสินนท์ และคณะ (2567) ที่ได้สร้างต้นแบบนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่นาร่อง ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร พบว่า ร่างมติดการแก้ไขปัญหาความยากจน 5 มิติ ได้แก่ การพัฒนาคุณภาพตลอดชีวิต การพัฒนาบ้านน่าอยู่ การยกระดับรายได้ ชุมชนมีส่วนร่วม และความมั่นคงด้านทรัพยากรเพื่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดี นำไปสู่เป้าหมายการเป็นกุดบากออนซอน ประชาชนได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง ชุมชนสุขภาวะ ฐานะทางเศรษฐกิจชุมชนดีขึ้น สังคมช่วยเหลือเกื้อกูลกันและครัวเรือนมีความมั่นคงทางทรัพยากร ทั้งนี้ จากผลการแก้ปัญหาครัวเรือนยากจนดังกล่าว นอกจากจะต้องพิจารณาในระดับครัวเรือนแล้วนั้น ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องเข้าถึง “ความจนข้ามรุ่น” และให้ความสำคัญกับการตัดทอนการส่งต่อความจนข้ามรุ่นซึ่งเป็นสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นกับครัวเรือนยากจนส่วนใหญ่ในพื้นที่นาร่องของจังหวัดสุรินทร์ ผลการถอดบทเรียนจากครัวเรือนยากจนในพื้นที่นาร่องของจังหวัดสุรินทร์ พบว่า ครัวเรือนที่มีการส่งต่อความจนข้ามรุ่นมีปัจจัยทุนที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกัน 3 ด้าน ได้แก่ ปัจจัยทุนทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทุนทางทุนมนุษย์ และปัจจัยทุนทางสังคม (นภาพรณ พพัฒน์ตรชัย และคณะ, 2565) นอกจากนี้ยังทำให้เกิดเป็นรูปแบบการขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม ภายใต้แนวคิด “ธรรมรวมใจเพื่อผู้ยากไร้” ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 รูปแบบการขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม ภายใต้แนวคิด “ธรรมรวมใจเพื่อผู้ยากไร้”

อย่างไรก็ตามกลับพบว่า การทำงานร่วมกันที่ผ่านมาอาจไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ได้แก่ 1) การทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) อย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะคณะสงฆ์ เพื่อให้มีการสั่งการหรือการร่วมมือกันทำงานอย่างแท้จริง และ 2) หน่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งผู้นำชุมชน ต้องพยายามนำคนจนเป้าหมายเข้าสู่ระบบ รวมทั้งนำคนจนเป้าหมายเข้าสู่การอบรมต่าง ๆ อย่างจริงจัง เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการด้านการศึกษาและการสงเคราะห์ต่าง ๆ เช่น การพัฒนาอาชีพที่ต้องการ การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการประกอบอาชีพให้คนเหล่านี้เพื่อต่อยอดต่อไป นอกจากนี้หากพบทวนกระบวนการทำงานของโครงการวิจัยและสังเคราะห์เพิ่มเติม พบว่าประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย เช่น คณะสงฆ์มีข้อจำกัด ในด้านเพศ และเวลา อาทิ เพศหญิง ช่วงเวลาฉันเพล

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์จากการวิจัย เพื่อต่อยอดขยายผลสู่กระบวนการมีส่วนร่วม ดังนี้

การบูรณาการแก้ไขปัญหาความยากจนกับภาคีเครือข่ายต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ง่ายและสะดวกในการนำรูปแบบ และกระบวนการการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่อื่น โดยปรับให้เข้ากับบริบทของแต่ละพื้นที่ อีกทั้งในการทำงานเชิงสงเคราะห์ ควรเน้นครัวเรือนยากจนที่มีศักยภาพ มีกำลังใจในการต่อสู้ความจนและพึ่งพาตนเอง รวมทั้งเป็นคนดี มีศีลธรรม จะทำให้เกิดความศรัทธาในการสงเคราะห์ รวมทั้งลดความขัดแย้งในการสงเคราะห์ว่าเหตุใดจึงช่วยเหลือครัวเรือนนี้ ดังนั้น การสื่อสารกับพื้นที่และผู้มีจิตศรัทธาเกี่ยวกับการดำเนินงานต่าง ๆ จึงควรพิจารณาอย่างครอบคลุม รอบด้าน ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์ในเชิงนโยบาย

1) การมีฐานข้อมูลคนจนเป้าหมายเดียวกัน โดยข้อมูลดังกล่าวต้องถูกต้องและแม่นยำ รวมทั้งได้รับการสอบทานและยอมรับจากหน่วยงานในพื้นที่และหน่วยงานตามภารกิจต่าง ๆ เพื่อลดความซ้ำซ้อนหรือล่าช้าในการแก้ไขปัญหาความยากจน รวมทั้งจะได้แก้ไขปัญหาคือความยากจนที่ตรงเป้าหมายและตรงตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

2) การขับเคลื่อนด้วยความเมตตาของคณะสงฆ์ ควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง เพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยเชื่อมประสานกับภาครัฐ ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน ในการดำเนินการสงเคราะห์ เช่น การสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ หน่วยงานใดเป็นผู้ประสานงานร่วมกับคณะสงฆ์ในการเป็นสะพานบุญระดมทุน บันทึกข้อมูล หรือส่งต่อข้อมูลให้หน่วยงานภาคีเครือข่าย

3) การขับเคลื่อนต่าง ๆ หากลงไปตามสายบังคับบัญชาสูงสุดตามโครงสร้างองค์กร (Organization) จะทำให้ทุกฝ่ายทำงานด้วยความสบายใจ ไม่ก้าวก่ายหรือล่วงเกินผู้อื่น

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

จากผลการศึกษาที่ทำให้ได้รูปแบบการขับเคลื่อนกลไกสวัสดิการเกื้อกูลพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ด้วยนวัตกรรมทางสังคม ภายใต้แนวคิด “ธรรมรวมใจเพื่อผู้ยากไร้” ซึ่งนักวิชาการหรือผู้ที่สนใจสามารถต่อยอดขยายผลได้ โดยศึกษาหรือพัฒนางานวิจัยด้วยการได้ซึ่งหน่วยงานหรือประชาชนที่ทำงานในพื้นที่ เช่น อสม.หรือนำชุมชน รวมทั้งประชาชนที่มารับการอบรมพัฒนาจิตใจทราบถึงวิธีการให้กำลังใจตนเอง และต้องการนำความรู้และทักษะที่ได้รับไปถ่ายทอดให้ผู้อื่นในครัวเรือนและชุมชนทราบ รวมทั้งตระหนักถึงความสำคัญในการคิดบวกและการออม นอกจากนี้ยังอาจศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับรูปแบบการระดมทุน การสงเคราะห์และการส่งต่อที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้คนจนเป้าหมายและผู้มีจิตศรัทธาสามารถใช้งานระบบสงเคราะห์และส่งต่อได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยการพัฒนาโมเดลแก๊จนจังหวัดสุรินทร์ด้วยแนวคิด “ธรรมรวมใจเพื่อผู้ยากไร้” ภายใต้ชุดโครงการการยกระดับระบบบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนจังหวัดสุรินทร์สู่การดำรงชีพอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (สอวช.) ภายใต้ประเด็นริเริ่มสำคัญ (Flagship) การวิจัยและนวัตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนอย่างเบ็ดเสร็จและแม่นยำ สัญญาเลขที่ A14F650079 และกราบขอบพระคุณในความเมตตาของพระพรหมวชิรโมลี อดีตที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค 11 พระราชวิมลโมลี อดีตเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ และพระครูปลัดสุวัฒนอุดมคุณ รองเจ้าคณะจังหวัดสุรินทร์ และคณะสงฆ์จังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างสูง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2563). *สมุดปกขาว อววน. กู้การขจัดความยากจนอย่างตรงจุด*. https://www.nxpo.or.th/th/wp-content/uploads/2021/01/2020.10.16-Poverty-to-prosperity_V2.0.pdf.
- กระทรวงวัฒนธรรม. (2562). *แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ “บวร” เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนของชุมชน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. กระทรวงวัฒนธรรม.
- ชนินทร์ วะสินนท์, นันทกาญจน์ เกิดมาลัย, ปทุมทิพย์ ม่านโคกสูง, มาลี ศรีพรหม, กาญจนา วงษ์สวัสดิ์, ภาวิณี แสนชนม์, นิรมล เนื่องสิทธิ์, ปริฉัตร ภูจิตร์, และ รจิตรา กาญบุตร. (2567). การสร้างต้นแบบนโยบายการแก้ไขปัญหาความยากจนในพื้นที่นาร่อง ตำบลกุดบาก อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 4(1), 13 - 28.
- ชลวิทย์ เจียรจิตต์, ชัยวัชร พรหมจิตติพงศ์, ธนิกานต์ สุญสินัย, สายชล ปัญญาชิต, และ ภูเบศ วณิชชานนท์. (2565). นวัตกรรมทางสังคมกับแนวทางการพัฒนาเครือข่ายสัมมาชีพชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 11(2), 1 - 14.
- นภาพรณ พัฒนฉัตรชัย, อุบลวรรณ สุวรรณภูสิทธิ์, นิตานถ แก้ววินัด, ลดาวัลย์ ปัญตะยัง, และ พิษชานนท์ สนธิธรรม. (2565). การยกระดับระบบบริหารจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนจังหวัดสุรินทร์สู่การดำรงชีพอย่างยั่งยืน. *รายงานการวิจัย*. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- พระมหาถาวร ขนดีวิโช. (2566). การบูรณาการศีล 5 กู้การแก้ไขปัญหาความยากจนในสังคมไทย. *วารสารพุทธนวัตกรรมและการจัดการ*, 6(5), 144 - 157.
- พิมพ์ประภา อมรกิจบุญไธ, ธัญธรณ์ อมรกิจบุญไธ, นเรศ สถิตยพงศ์, สมสมร วงศ์รจิต, และ ชวกิจ ทองนัยพรหมณ์. (2565). นวัตกรรมทางสังคมเพื่อคุณภาพชีวิต. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย*, 4(2), 279 - 286.

- ระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า. (2568). ภาพรวมคนจนเป้าหมายในปี 2567 สุรินทร์.
<https://www.tpmap.in.th/2567/32>.
- ศูนย์สื่อสารวาระทางสังคมและนโยบายสาธารณะ. (2564). ความจริงของคนจน : นโยบายแก้จน 5 ทศวรรษ.
<https://theactive.thaipbs.or.th/data/truth-about-poverty-poor>
- สำนักข่าวอิศรา. (2565). สภาพัฒน์เผยความเหลื่อมล้ำยังสูง – 10% ของคนรวยครอบครองทรัพย์สินถึง 1 ใน 3.
<https://www.isranews.org/article/isranews-news/108803-gov-NESDC-National-Economic-and-Social-Development-Plan-12-news.html>.
- สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. (2568). แผนพัฒนาจังหวัดสุรินทร์ (พ.ศ.2566 - 2570) ฉบับทบทวนปี 2569. กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570). https://www.nesdc.go.th/download/Plan13/Doc/Plan13_Final.pdf.
- สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ. (2565). “เอนก” เน้นคิดอาวุธวิชาชีพให้กลุ่มฐานราก สร้างแรงบันดาลใจพัฒนาตนเอง เสนอตั้ง “สมาคมคนเคยลำบาก” เป็นพี่เลี้ยงแนะแนวทางตั้งคนฐานรากขยับสถานะพ้นความยากจน. <https://www.nxpo.or.th/th/10169>. (in Thai).
- Murray, R., Caulier-Grice, J., & Mulgan, G. (2010). *The Open Book of Social Innovation*.
http://temp.uefiscdi.ro/edigiregion_v2/the_open_book_of_social_innovationNESTA.pdf.
- Ungkleng, S. (2020). On the Human Learning and Social Movement with Social Innovation. *Journal of Development Studies*, 3(2), 113 - 142.